

HET VERHAAL VAN HEERLEN EN DE HEERLENSE SCHOOL

Hoe onze historie een inspiratiebron voor de toekomst zal zijn

Foto

DSM www.deMijnen.nl

INITIATIEFVOORSTEL : Chris Hesse en Ron Meyer, SP

RAADSVERGADERING : dd. 26 juni 2019

ONDERWERP

: Het Verhaal van Heerlen en de Heerlense School.

INLEIDING:

In het Bidboek dat in juni 2016 is vastgesteld door de gemeenteraad wordt geconstateerd dat in Heerlen het erfgoed op straat ligt, maar niet altijd even zichtbaar is. 'De stad kent veel prachtige modernistische gebouwen die helaas maar al te vaak omringd worden door gedateerde nieuwbouw uit de afgelopen veertig jaar. Het is daarom zaak de bijzondere monumentale panden die er nog zijn goed te bewaren. In veel gebieden die om een herstructurering vragen liggen ook beeldbepalende panden'.

Ook werd vastgesteld dat '...het uitgangspunt moet zijn om bij een herontwikkeling altijd als een noodzakelijke voorwaarde te stellen dat deze panden in hun oude glorie worden hersteld. Zo kan de identiteit van Heerlen, op een eigentijdse manier, bewaard worden voor het nageslacht want er zijn al genoeg pareltjes gesloopt in de hoop Heerlen op te stuwen in de vaart der volkeren [ambitie 15]'.

Totstandkoming initiatief Heerlense School

Op 9 mei 2018 werd het College van de gemeente Heerlen geïnstalleerd. Daarmee kon een start worden gemaakt met de uitvoering van het Coalitieakkoord '*Samen doorbouwen met Lef*'. In dat coalitieakkoord werd een aantal onderwerpen genoemd die betrekking hebben op Heerlen (en de verschillende stadsdelen en wijken), maar ook op (de positie van Heerlen in) Parkstad.

Inmiddels hebben de ministers Schouten en Ollongren in een brief bekend gemaakt dat de Regiodeal Transformatie Parkstad is geselecteerd als één van de 12 regiodeals om de komende periode nader uitgewerkt te worden. Er gaat in het centrum van onze stad veel gebeuren. Het (ver)bouwen van ons centrum biedt vele kansen. Het vertellen van het Verhaal van Heerlen.

Op 28 maart 2019 organiseerden de initiatiefnemers achter de Heerlense School een openbare avond omdat het debat -ook en misschien juist- buiten de raadszaal van groot belang is. Het gaat tenslotte om het verhaal van onze stad, de hele stad. Het Verhaal van Heerlen.

Het Verhaal van Heerlen

Wat is dat 'verhaal van Heerlen? Het Verhaal van Heerlen is niet één verhaal, niet één architectuurstijl en niet één tijdperiode. Het is het verhaal van de mensen, de gebouwen, de plekken, het verdriet, de boosheid en de vreugde. Van zij die er waren of er kwamen. Het Verhaal van Heerlen is de combinatie van al die verhalen die onze stad maakten tot wat ze is.

Wij zijn van mening dat de verbouwing van onze stad een mooie gelegenheid is om de indrukwekkende verhalen te vertellen. In dit initiatiefvoorstel wordt een aantal keer gesproken over 'historiserend bouwen'. Met de term 'Historiserend bouwen' bedoelen we niet 'slechts' het herbouwen van reeds lang verdwenen gebouwen. Onze filosofie is méér dan dat: we willen bouwen met het oog voor de context van de stad, het verhaal van Heerlen in al zijn gelaagdheid, soms zelfs letterlijke gelaagdheid. Waar historiserend bouwen staat, mag dus gerust bouwen met het Verhaal van Heerlen op het netvlies gelezen worden. Bewust van wat er vóór ons was en in de wetenschap dat er nog heel veel na ons komt.

De geschiedenis van Heerlen is eerder bij verschillende gelegenheden en in verschillende vormen verteld. In 2015 was het 50 jaar geleden dat minister den Uyl in de 'schouwburg' van Heerlen de sluiting van de mijnindustrie in Nederland aankondigde. Het jaar 2015 was daarom 'Het Jaar van de Mijnen'. Marcia Luyten beschreef de laatste periode van de werkende mijnindustrie en de periode erna in het geniale boek 'Het Geluk van Limburg', Joep Dohmen deed hetzelfde in 'De Geur van Kolen'. Recent werd daaraan Moderne Tijden van Joos Philippens toegevoegd en werd via het festival Bovengronds de post-mijnperiode (oftewel de postindustriële periode, zie hieronder) centraal gesteld.

Een thema dat veel Heerlenaren en bezoekers bezighoudt, is de sloop -afgelopen decennia- van vele herkenbare en karakteristieke gebouwen in ons centrum. Weinig steden veranderden zo snel en zo ingrijpend als Heerlen. De slopershamer sloeg kraters in het karakter van de stad, fysiek en mentaal. Verfoeid en verguisd, maar tegelijkertijd onderdeel van wie en wat Heerlen op dit moment is. Mede gebaseerd op deze boeken,

voorstellingen en initiatieven categoriseren we in dit initiatiefvoorstel de Heerlense (architectonische) geschiedenis in grofweg vijf periodes.

1. Pré industriële periode

Heerlen in de Romeinse tijd; kruising van de wegen Via Belgica en Via Traiana, als Landsfort in de Middeleeuwen en het boerenleven in dalen van de Geleenbeek en Caumerbeek.

2. Vroege mijnperiode

De explosieve groei van Heerlen door de oprichting van de mijnen. Veel historische panden uit deze periode zijn gesloopt. Zo zijn er nog weinig klassieke Duitse stijl gebouwen over.

3. Latere mijnperiode, modernisme

Door de spectaculaire groei van de mijnindustrie behoort Heerlen tot de rijkste steden van Nederland. Van Grunsven en Peutz verbouwen Heerlen tot een moderne stad waarin waarde en winst in balans zijn. Glaspaleis, Royal en het gemeentehuis zijn hiervan in het oog springende monumenten.

4. Postindustriële periode

In 1965 kondigt minister den Uyl de sluiting van de mijnen aan. Door de sanering van de mijnen ontstaat een vacuüm waarin projectontwikkelaars hun gang kunnen gaan en Heerlen herontwikkelen van industriestad naar een kantoor- en winkelstad. De architectuur uit deze na-de-mijnsluiting periode wordt door veel Heerlenaren gehaald. Toch vertelt juist deze periode een voor de toekomst van Heerlen cruciaal verhaal dat we moeten vertellen. Behalve via de architectuur van de gebouwen ook door de invloed en symbolische waarde van bepaalde plekken. Denk aan bijvoorbeeld de nog bestaande trappen naar de oude stationstunnel.

5. De Heerlense lente

Na de dramatische neergang tijdens de vorige periode, wordt o.a. door Operatie Hartslag de weg naar herstel met succes ingezet. Maar Heerlen is een ogenschijnlijk kille en krimpende stad geworden. Een nieuwe generatie (*wederopbouwgeneratie*) komt met nieuwe initiatieven waarbij waarde (weer) voor winst gaat. Zij laat zich niet langer wijs maken dat “Heerlen niks was, niks is en niks wordt”. Hoewel in Heerlen storm altijd op de loer licht, breekt er zo nu en dan een lentezonnetje door.

VOORSTEL

Wij stellen voor om de indrukwekkende geschiedenis van onze stad in alles wat we in de fysieke ruimte doen als inspiratiebron te laten fungeren. Van architectuur en beeldbepalende elementen tot erfgoed in de openbare ruimte, maar ook de publieke ruimte op zichzelf.

Met betrekking tot de fysieke ruimte worden de navolgende uitgangspunten vastgesteld:

1. Waarde boven winst is ons leidende uitgangspunt

Architectuur en fysieke ontwikkelingen in het centrum van onze stad zijn er voor de mensen van de stad.

2. We passen de Heerlense School toe

Elke nieuwbouw en/of verbouwing laat zich inspireren door de mensen, architectuur en gebouwen die zich daar ooit bevonden. We vertellen het verhaal van Heerlen via onze gebouwen en de fysieke ruimte in ons centrum. In elke afweging van het College van Burgemeester en Wethouders en de Gemeenteraad ten aanzien van de fysieke ruimte in ons stadscentrum wordt de Heerlense School- methode toegepast: wat gebeurde op deze plek, welke verhalen vertellen Heerlenaren over deze plek en hoe zien we dat verhaal terug in de architectuur van toekomstige bouw, verbouwing en invulling van de publieke ruimte?

3. Historiserend bouwen maakt onderdeel uit van de verbouwing van het centrum van onze stad.

We betrekken zoveel mogelijk Heerlenaren bij het conserveren, terugbrengen (van elementen) in de historische staat van bestaande gebouwen of het terugbouwen van verdwenen gebouwen. We onderzoeken per periode welke (elementen van) historische gebouwen of plekken Heerlenaren zouden willen conserveren of willen zien terugkeren in het centrum van onze stad.

4. We koesteren wat we hebben

We kiezen concrete plekken en/of straten waarin we de karakteristieke gevels van historische panden samen met alle belanghebbenden van top tot teen herstellen. Straten als de Geleenstraat, de Saroleastraat en de Oranje Nassaustraat kennen veel karakteristieke gebouwen. De historische en karaktervolle uitstraling van veel van die gebouwen is in de loop der jaren gemankeerd door totaal andere (en vaak weinig fraaie) 'onderkanten'. Het in de historische staat herstellen van dergelijke gevels geeft onze stad de ziel en zaligheid van de vroege mijnperiode terug. Op een vergelijkbare manier zorgen we dat op andere plekken de overige tijdsperiodes van het verhaal van Heerlen weer (beter) zichtbaar worden in het straatbeeld van Heerlen. Door specifieke plekken aan te wijzen die samen het verhaal van Heerlen vertellen, zijn we in het geval van herontwikkeling in de toekomst in staat deze plekken te behouden.

5. We verzamelen en vertellen permanent de verhalen van onze stad.

Overall en altijd vertellen we wat er gebeurde en gebeurt in onze stad. We omarmen de indrukwekkende en veelzijdige geschiedenis. Op straat, via architectuur, maar ook tijdens de bouw via de bouwhekken of op andere creatieve manieren. *Wat stond hier, wat deden we hier en wat doen we hier straks?*

Tot slot:

Dit initiatiefvoorstel kwam na uitgebreide ideeënvorming en discussie tot stand. Op straat en in de raad. De liefde voor de stad is het kloppende hart van dit initiatiefvoorstel. De initiatiefnemers danken eenieder die zijn of haar steentje bijdroeg. Dankzij al die inspanningen ligt er een methode die op gigantisch veel draagvlak kan rekenen. Symbolisch daarvoor staat het oordeel van de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit Heerlen.

Op 19 juni 2019 kwam zij in de presentatie *'ter kennisname en informatie t.b.v. het Initiatiefvoorstel SP "Het verhaal van Heerlen en de Heerlense school"* tot de volgende conclusies:

- Uitgangspunten 'hartstochtelijk' omarmen
- 'Historiserend' of 'Contextueel' bouwen
- Koester de veelzijdige gelaagdheid van het Heerlense verhaal
- ... maar zie het 'Heerlense verhaal' vooral als katalysator tot een levendig debat!

Dat levendige debat en die gelaagdheid kan alleen met de betrokkenheid van velen tot stand komen. De Heerlense School is daarmee niet van de initiatiefnemers, maar van alle Heerlenaren.

BIJLAGE

PERIODE 1 – PRÉ-INDUSTRIËLE PERIODE

Periode voordat de mijnindustrie naar Heerlen kwam. Heerlen in de Romeinse tijd als kruising van wegen, in de Middeleeuwen als landsfort en het boerenleven in dal van Geleenbeek en Caumerbeek.

Architectuur met Romeinse invloeden (zoals de pilaren in de zijgevel van het gemeentehuis) en bouw bestaande van of versierd met lokale grondstoffen (kalksteen).

PERIODE 2 – VROEGE MIJNPERIODE

Door oprichting van de mijnen groeide Heerlen explosief. Het rasterpatroon tussen Pancratiusplein en spoorlijn wordt gerealiseerd en vormt nog steeds het huidige centrum van Heerlen met Saroleastraat, Honigmannstraat, Oranje Nassaustraat, Pancratiusstraat, Dautzenbergstraat en Geleenstraat.

In deze periode werd gebouwd volgens de Amsterdamse School met rijkelijk versierde gevels. Daarnaast nam Honigmann uit Lotharingen een herkenbare bouwstijl mee, die niet alleen werd toegepast in mijnkoloniën als Beersdal maar ook werd toegepast in het Heerlense centrum.

PERIODE 3 – LATERE MIJNPERIODE, MODERNISME

Door de groei van de mijnindustrie behoort Heerlen tot de rijkste steden van Nederland. Van Grunsven en Peutz verbouwen Heerlen tot een moderne stad waarin waarde en winst in balans zijn.

Modernistische bouw met strakke lijnen en veel glas.

PERIODE 4 - POST INDUSTRIËLE PERIODE

Den Uyl kondigt de sluiting van de mijnen aan. Door de sanering van de mijnen ontstaat een vacuüm waarin projectontwikkelaars hun gang kunnen gaan en op basis van subsidies en een in de beginjaren nog steeds groeiende bevolking (jongvolwassen babyboomers) Heerlen herontwikkelen van industriestad naar een ambitieuze nog steeds groeiende kantoorstad en winkelstad.

De komst van de Afcent naar het voormalige Hendrikterrein, brengt drugs naar Heerlen en maakt Heerlen tot drugshoofdstad. Operatie Hartslag veegt vervolgens de drugs weer uit het centrum door alles waarop men kan

zitten en liggen onaantrekkelijk of ontoegankelijk te maken. Projectbouw waarbij functie voor vorm gaat en winst voor waarde.

Bryan Fohler Photography

PERIODE 5 - CULTURELE LENTE

Operatie Hartslag is succesvol afgerond maar heeft Heerlen ook gemaakt tot een stenige, kille, onaantrekkelijke en krimpende stad. Een nieuwe generatie (wederopbouwgeneratie?) komt met nieuwe initiatieven waarbij waarde weer voor winst gaat. Architectuur met een moderne interpretatie en inspiratie uit voorgaande perioden (1 t/m 4) maar waarin ook ruimte is voor vernieuwing.

HET VERHAAL VAN DE (NABIJE) TOEKOMST

Beelden we ons het Heerlen van over tien jaar in. Een wandeling.

Je loopt vanaf het Maankwartier door de prachtige Saroleastraat naar het stadhuis annex stadskantoor (Peutz/Houben). Je bewondert het Romeins Kwartier. Over de autovrije Geerstraat ga je naar de schouwburg, vervolgens langs Schinkel-Zuid via het Glaspaleis naar de Pancratius- basiliek. Vervolg je weg door de Oranje-Nassaustraart, via het Maankwartier, naar het stadspark Oranje Nassau waar je de bustes van de mijnpioniers bewondert. Je kijkt op naar Lange Lies en Lange Jan en je loopt terug via de voormalige Spoorspingel die in de volksmond Mural Alleen is gaan heten. Om op het Maanplein of elders in de binnenstad een hapje te eten. Je zou voor minder een wandeling ontwerpen voor Lonely Planet.

Bovenstaand initiatiefvoorstel kwam tot stand met medewerking van Mat Sijnders, fotograaf en filmer van Heerlen e.o.; Maurice Hermans, ondernemer en onderzoeker, o.a. auteur van het boek de Antistad; Rik Mertens, columnist, Heerlense koempel en marketeer; Youri Beckers, grafisch ontwerper, fotograaf en street hunter; Ron Meyer en Chris Hesse, beiden namens de SP lid van de Heerlense gemeenteraad.